

ЛІТЕРАТУРА

1. Фридман М. Капитализм и свобода / Фридман М. – М.: Новое издательство, 2006. – 240 с.
2. North D. The Rise of the Western World: A New Economic History /D. North, R. Thomas. – Cambridge, 1993. – 424 p.
3. Бетелл Т. Собственность и процветание / Том Бетелл / Б. Пинскер; [пер. с англ.]. – М.: ИРИСЭН, 2008. – 475 с.
4. Pope Leo XIII. On the Condition of the Working Classes (Rerum Novarum, 1891) / Pope Leo XIII. – Boston: St.Paul editions, n.d. – 34 p.
5. Пайпс Р. Русская революция / Р. Пайпс. В 3-х кн. 1. – М.: Захаров, 2005. - 456 с.
6. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении / Дж. Локк // Соч.: В 3-х т. – Т.1. – М.: Мысль, 1985. – 582 с.
7. Локк Дж. Два трактата о правлении. Кн. 2. / Дж. Локк // Соч. . В 3-х т. Т.1. – М. Мысль, 1988. – 406 с.
8. Плеханов Г. В. Очерки по истории материализма / Г. В. Плеханов. – М.: Госполитиздат 1938. – 265 с.
9. Pejovich S. The Economics of Property Rights: Towards a Theory of Comparative Systems / S.Pejovich. – Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1990. – 534 p.

УДК 005.3:3.075.5:35.075.5

Діброва А. О.

Запорізький національний університет

КРИТЕРІЙ ТА СТРУКТУРА ЛІДЕРСТВА В ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Аналізуються критерії та структури лідерства в політико-управлінській діяльності. Досліджуються особливості лідерства в діяльності політичних інститутів та властиві лише цій сфері характеристики. Аналізуються основні критерії лідерства в політико-управлінській діяльності, а також розглядаються найбільш важливі структурні елементи політичного лідерства. Здебільшого застосовуються такі методи дослідження: аналіз, узагальнення, опис, конкретизація, систематизація, структурно-функціональний. Виділяються критерії та компоненти особистості, що стає лідером в політико-управлінській сфері діяльності, а саме: професійна, емоційна та інформаційна складові лідерства, в також здатність задовольняти суспільні інтереси та потреби.

Ключові слова: політичне лідерство, ефективність, структура, управління, функції.

Діброва А. О.

КРИТЕРИИ И СТРУКТУРА ЛИДЕРСТВА В ПОЛИТИКО-УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Анализируются критерии и структуры лидерства в политико-управленческой деятельности. Исследуются особенности лидерства в деятельности политических институтов и присущие только этой сфере характеристики. Анализируются основные критерии лидерства в политико-управленческой деятельности, а также рассматриваются наиболее важные структурные элементы политического лидерства. В основном применяются следующие методы исследования: анализ, обобщение, описание, конкретизация, систематизация, структурно-функциональный. Выделяются критерии и компоненты личности, которая становится лидером в политико-управленческой сфере деятельности, а именно: профессиональная, эмоциональная и информационная составляющие лидерства, а также способность удовлетворять общественные интересы и потребности.

Ключевые слова: политическое лидерство, эффективность, структура, управление, функции.

Dibrova A. O.

THE CRITERIA AND THE STRUCTURE OF LEADERSHIP IN POLITICAL AND ADMINISTRATIVE ACTIVITY

The author analyzes the criteria and the structure of leadership in political and administrative activity. The features of leadership in political and administrative activity and characteristics that are unique to this realm are studied. The basic criteria of political leadership in political and administrative activity are analyzed, and the most important structural elements of the political leadership are described. The following scientific methods of research are used: analysis, generalization, description, concretization, systematization, structural and functional method. The criteria and the components of personality, that can become a leader in the political and administrative field are identified (i. e. professional, emotional and informational components of leadership, as well as the ability to satisfy public interests and needs).

Key words: political leadership, efficiency, structure, management, functions.

Сьогодні особливої уваги потребує проблема лідерства у політико-управлінській діяльності. У сучасному світі існує велика кількість політичних партій, рухів, громадських організацій, харизматичних і впливових осіб, які претендують на роль політичних лідерів, проте не всі вони дійсно здатні керувати державою та задовольняти суспільні інтереси.

Актуальним залишається питання ефективності впровадження політичної влади задля досягнення стратегічних державних цілей. З огляду на це необхідне з'ясування основних критеріїв лідерства саме в політичному управлінні, а також виокремлення його структури.

Розгляд політичного лідерства з точки зору особистісних характеристик лідерів розглядали такі дослідники: Ж. Блондель, Г. Лассуел, В. Парето, З. Фрейд, Г. Лебон, Е. Фромм, П. Друкер, Ч. Мерріам.

Поясненням критеріїв політичного лідерства через виконання лідером певних функцій та їх залежністю від умов суспільства займалися Дж. Томпсон, Е. Гембл, С. Вятр, М. Вебер, Е. Дюркгейм, Р. Міллс, К. Ясперс.

Серед українських науковців, що вивчають критерії та структуру політичного лідерства, можна назвати В. Корнієнко, І. Похило, А. Пахарева, В. Токовенко, В. Бебика, О. Бабкіну.

Незважаючи на чималу кількість досліджень, присвячених огляду лідерства, відсутнє системне осмислення управлінської специфіки критеріїв і структури політичного лідерства в сучасних умовах. Це й стало причиною обрання зазначеної проблеми у якості предмета наукового дослідження.

Метою статті, таким чином, є аналіз критеріїв та структури лідерства в політико-управлінській діяльності.

Поняття «лідер» (від англ. «leader») – означає керівник, глава [1]. При розгляді цього поняття в політичній сфері життя суспільства ми використовуємо більш конкретне поняття «політичний лідер».

Політичний лідер – (від англ. «lead» – вести, керувати схилити до чогось) – глава, керівник держави, партії, громадсько-політичної організації, руху, певної громади; знаменитий і впливовий учасник суспільно-політичного життя держави, діяльність якого суттєво позначається на суспільстві, а функції включають згуртування зусиль людей для досягнення певної громадської мети [2].

Особистість у політиці – суб'єкт усвідомленої, раціональної діяльності, який виявляє і впроваджує інтереси політичних сил в єдності зі своїми приватними інтересами та інтегрує їх в єдине ціле [3].

З поняттям «лідер» близьке наступне поняття «лідерство».

Лідерство – один із інструментів інтеграції колективної діяльності, коли індивід або частина соціальної групи виконує роль лідера, згуртовує, направляє дії усієї групи, яка приймає і схвалює його діяльність [4].

Лідерство відноситься до числа найбільш давніх і всеохоплюючих інститутів людства, що пов'язані з характерними йому стремліннями погоджувати шаблони соціальної поведінки індивідів із заданими впливовими ідеалами. Тому політичне лідерство як специфічний вияв цього феномена в політичному процесі, є тип політичної взаємодії, коли одна особистість організовує і спрямовує інших людей, маючи за мету

організацію їх колективної діяльності, причому векторна мета зазначеної діяльності отримує в результаті риси загальнозначимості, які б мотивації по-справжньому не формулювали істинне зацікавлення лідера в цьому процесі.

Можна вивести такі основні функції лідера: постановка цілей, плану, прикладу; формулювання засобів їх здійснення та управління функціонуванням групи (суспільства); «зараження» групи (суспільства) своєю мотивацією; турбота про спільність і збереження групи; регуляція відносин всередині неї («арбітраж»); вираження інтересів групи у внутрішніх і зовнішніх контактах; трансформація першочергових суспільних завдань у певну програму дій [5].

На думку Г. Атаманчука, поняття управлінської діяльності – складне явище соціально-психологічного характеру, в якому основну роль відіграють вольові якості. Кожен управлінець майже постійно виконує розумові та вольові дії, пов'язані з аналізом, оцінкою, вибором, рішенням, підпорядкуванням і виконанням, наказом і контролем. Завдяки цьому в робочих колективах органів управління і місцевого самоврядування створюється своєрідний соціально-психологічний мікроклімат, що значно відбивається на свідомості, почуттях і життєвих орієнтаціях людини, а також на особливостях її поведінки діяльності. Автор зазначає, що навіть зовнішній вигляд «людини влади» сильно відрізняється від людей, які не мають влади. Природними рисами людини-управлінця у сфері державної влади називаються: воля, відповідальність, дисциплінованість, підпорядкування власного «я» виконанню потреб посади [6, с.169].

Визначаючи критерії лідерства звернімося до досліджень відомого італійського психолога, філософа А. Менегетті. У своїй роботі «Психологія лідера» він зазначає, що лідер – це людина, яка що характеризується такими основоположними рисами:

а) неординарними природними здібностями, що виражаються як талант творця і координатора;

б) ґрунтовними знаннями і професійною компетентністю в галузях, що найбільше потребує соціальна група або усе суспільство;

в) беззаперечним пріоритетом результатів, отриманих у певній галузі [7, с.31].

Розгляд критеріїв лідерства в політико-управлінській діяльності тісно пов'язаний із дослідженням функцій політичного лідера.

Так, у своїй роботі «Ефективність політичного лідера: критерії та механізми реалізації в сучасній Україні» українські науковці В. Корнієнко, І. Похило виділяють такі функції політичного лідера:

– інтегративна (погоджування й поєднання спільних міркувань, цінностей та візій);

– світоглядна (вироблення політичного курсу й платформи функціонування);

– інструменталістська (втілення політичного курсу й створення механізму прийняття найкращих політичних рішень);

– мобілізаційна (розкривається в умовах фундаментальних трансформацій у суспільстві);

– суспільного арбітражу й патронажу (проявляється в умовах надмірного насилля й свавілля урядовців);

– легітимації політичної системи [8, с.16]. Важливим для нашого дослідження є доробок американського психолога Р. Стогділла, який класифікує лідерство за кількома напрямками:

1. Лідерство як центр колективних інтересів. Цей підхід ілюструє, як лідер стає духовно-емоційним осередком групи, втіленням волі усіх в одній особі. Він встановлює будову групи, атмосферу, світосприйняття і групові інтереси.

2. Лідерство як втілення індивідуальних якостей лідера, що допомагають особі успішно добиватися і тримати лідерські позиції.

3. Лідерство як уміння досягати взаєморозуміння. Акцентується на неодмінно притаманних дійшовому лідеру вмінні досягати взаєморозуміння, консенсусу, лояльності і співпраці, умінні владжувати непорозуміння. Подібне лідерство іменують консенсусним. Лідерство тут аналізується як знаряддя субординації групи волі лідера.

4. Лідерство як вчинок і позиція. Наголос робиться на поведінкових рисах лідерства. Лідерська діяльність – будь-які поведінкові акти, які здійснює лідер для управління і координації функціонування групи. Прикладом можуть слугувати такі дії: розподіл обов'язків, спонукання і критика членів групи, мотивація задля досягнення успіху.

5. Лідерство як знаряддя досягнення цілей або результатів. У цих ідеях ефективність лідерства прямо пов'язується з досягненням результатів і задоволенням потреб групи.

6. Лідерство як спільна діяльність. У цьому випадку лідерство розуміється як наслідок спільного акту. Мається на увазі,

що обов'язковою умовою ефективного лідерства є його прийняття і підтримка з боку членів групи. Лідерство – це міжособистісні взаємозв'язки, коли члени групи реалізують завдання тому, що вони прагнуть це робити.

7. Лідерство як майстерність переконувати. Робиться наголос на різниці між лідерством і управлінням. Управління, з точки зору прибічників цього підходу, є майстерністю примусу і застосування сили або погрози застосування сили для того, щоб змусити людей слідувати в необхідному напрямку. Лідер керує за допомогою переконання, заохочення і спонукання до дії силою особистого прикладу. Подібна позиція лідера характерна для багатьох політичних і громадських (найчастіше неформальних) організацій.

8. Лідерство як реалізація впливу. Лідерство аналізується як процес впливу на діяльність впорядкованої громади, що є додатком до правил і засад реалізації завдання. Вагома роль відводиться розгляду міжособистісних стосунків.

9. Лідерство як відносини влади. В цьому випадку владні взаємозв'язки аналізуються як конфігурація лідерських відносин, як спроможність одного індивіда домінувати над іншими і долати опонентів. Якщо одна особистість в групі може змінити поведінку іншого індивіда, то таку діяльність можна визнати актом лідерства, при цьому деякі лідери більшою мірою спроможні перетворювати лідерські взаємини у владні.

10. Лідерство як розподіл функцій. Це визначення ґрунтується на рольовій теорії сучасної соціології, згідно з якою, всі члени суспільства, групи та громадські організації займають своє місце в системі соціальних статусів. Кожен учасник взаємин «лідерство – підпорядкування» має певне значення, а лідерство може аналізуватися як рольовий розподіл. Засадою такого розподілу є процес взаємодії і взаємовпливу між членами групи, коли одна особистість впливає на інших, а вони реагують на цей вплив.

11. Лідерство як організація групи. Лідерство розглядається як процес, який формує і підтримує рольову будову групи. Лідер бажає побудувати структуру таким чином, щоб узаконити свій лідерський статус. Згідно з твердженнями прибічників такого розуміння лідерства, ці процеси найбільше помітні на стадіях становлення нових колективів, будова яких ще не має стійкого характеру [9].

Досліджуючи структурні елементи політичного лідерства, на нашу думку, слід виділити окремо особистісні харизматичні характеристики лідера. Науковець Л. Скібіцька, яка займається питаннями лідерства в менеджменті, виділяє такі харизматичні риси лідера:

- енергійність (створення у підлеглих відчуття, що керівник випромінює енергію);
- зовнішність почтивої, діяльної людини, зовнішня привабливість;
- самостійність;
- видатні ораторські здібності, вміння аргументовано говорити, спілкуватися з іншими людьми;
- адекватна перцепція особистих компліментів;
- вміння упевнено виходити з різних, у тому числі неоднозначних, ситуацій;
- поважаний та впевнений стиль поведінки.

Харизматичні люди справляють чималий стійкий вплив на інших осіб, крім того, можуть викликати довіру до себе одним-єдиним виступом [10, с.21].

А. Пахарев характеризує ще одну класифікацію, висунуту англійським політологом К.Ходжкінсоном, в якій запропоновано чотири типи лідерів.

1. Лідер-кар'єрист – в ідеалі знаходиться на найнижчій сходинці, але в реальній політиці він є базовим типом. Основними його елементами є інстинкт самозбереження та егоцентризм. Невдачі підвищують у таких лідерів рівень роздратування, потрясіння, розлюченості. У разі успіху вони дістаються високого професійного рівня і пошани з боку прибічників.

2. Лідер-політик – представник політичних інтересів організації (партії, блоку). Формування його програми і стилю управління пов'язані з цінностями організації, яку він представляє. Вплив такого лідера в суспільстві залежить від ступеня авторитетності і впливовості його політичної організації.

3. Лідер-технік – характеризується специфічним рівнем раціоналізму. Лідери цього типу інтелектуали, в своїх діях неупереджені, орієнтуються на послідовний та методичний аналіз, прораховують результати своїх дій. Основна цінність лідерів-техніків – доцільність, що досягається за допомогою орієнтації на компетентність і професіоналізм власного оточення. Головними рисами є прагматизм та ефективність управління суспільством.

4. Лідер-поет – бажає загального благополуччя. У політиці він відбиває сподівання

народу. Йому притаманні харизматичні риси та якості, могутня воля, яка дозволяє впливати на оточення та прибічників і надихати їх, проте політична практика таких лідерів зазвичай невдала і малоефективна.

Але К.Ходжкінсон вважає, що такі визначення не можуть дати повну характеристику тому чи іншому типу лідера, оскільки багато що залежить від політичної ситуації і оточення, в якому відбувається процес лідерства, від особистих даних лідера, а також від якісних ознак помічників та найближчого оточення лідера [11, с.136-137].

Отже, підсумовуючи результати дослідження та проаналізувавши структуру лідерства, можна виокремити декілька основних компонентів, які характеризують головні напрямки взаємодії політичного лідера з суспільством.

По-перше, слід виділити ділове лідерство, тобто вольовий, авторитарний вплив лідера на вирішення основних завдань суспільства. Цей компонент тісно пов'язаний із вмінням лідера швидко приймати рішення, мати великий професіональний досвід.

По-друге, емоційна складова лідерства, тобто прихильність до нього з боку суспільства. Вона характеризується довірою, впевненістю у правильності дій лідера та відрізняється психологічним комфортом.

По-третє, інформаційне лідерство. Воно полягає у відстежуванні нових тенденцій у міжнародному співробітництві та в результаті – прийнятті стратегічно важливих для держави рішень.

Таким чином, можна дійти висновку, що більшість науковців виділяють такі критерії особистості, що дозволяють їй стати лідером в політико-управлінській сфері:

- 1) вміння стратегічно та тактично мислити (ставити першочергові та довгострокові цілі);
- 2) мати лідерські якості, виявляти волю та бути здатним впливати на інших людей;
- 3) вміти встановлювати ділові контакти та активно співпрацювати;
- 4) вміти взаємодіяти з усіма членами суспільства
- 5) мати здатність розв'язувати конфліктні ситуації та досягати компромісу;
- 6) бути досвідченим та компетентним професіоналом.

Також необхідно зазначити, що останнім часом все більше уваги приділяється можливостям політичного лідера позитивно впливати на розвиток держави та задовольняти суспільні інтереси й потреби; з цього випливає новий структурний елемент лідерства – реформаторські здібності. Усвідомлення необхідності перетворень держави, пошук, накопичення та концентрація необхідних ресурсів для її розвитку – ось характеристика лідера-реформатора. Він мотивує своїх підлеглих до пошуку нових шляхів розвитку та вдосконалення держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лідер [Електронний ресурс] // Словник АБВУД Lingvo – Режим доступу : <http://www.lingvo.ua/uk/Translate/en-uk/leader>.
2. Лідер політичний [Електронний ресурс] // Бібліотека: політологія – Режим доступу : <http://politics.ellib.org.ua/encyclopedia-term-349.html>
3. Личность в политике [Електронний ресурс] // Словарь по политологии – Режим доступу : <http://politics.ellib.org.ua/encyclopedia-term-1340.html>
4. Лидерство [Електронний ресурс] // Философская энциклопедия – Режим доступу : <http://www.term.ru/dictionary/804/word/leaderstv>.
5. Политическое лидерство [Електронний ресурс] // Словарь по политологии – Режим доступу : <http://politics.ellib.org.ua/encyclopedia-term-1414.html>
6. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления. Курс лекций / Г. В. Атаманчук. – М.: Юрид. лит., 1997. – 400 с.
7. Менегетти А. Психология лидера / Антонио Менегетти; пер. с итал. Славянской ассоциации Онтопсихологии; изд. 3-е, исправленное и дополненное. – М: ННБФ Онтопсихология, 2001 г. – 208 с.
8. Корнієнко В. О. Ефективність політичного лідера: критерії та механізми реалізації в сучасній Україні / В. О. Корнієнко, І. Д. Похило. – Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2009. – 140 с.
9. Stogdill R. M. Personal factors associated with leadership: A survey of the literature / R. M. Stogdill //The Journal of psychology. – 1948. – V. 25. – №. 1. – P. 35-71.
10. Скібіцька Л. І. Лідерство та стиль роботи менеджера: навчальний посібник / Л. І. Скібіцька. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 192 с.
11. Пахарев А. Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні. Навчальний посібник / А. Д. Пахарев. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. – 182 с.